

הרב יהודה גלעד

בשובך לציון

יובל לאיחוד ירושלים – מבט רוחני

[משל] למטרונה שהלך המלך בעלה ובניה וחתניה למדינת הים, ובאו ואמרו לה באו בניך אמרה מה איכפת לי תשמחנה כלותי, כיון שבאו חתניה אמרו לה באו חתניך אמרה מה איכפת לי תשמחנה בנותי, אמרו לה בא המלך בעליך אמרה האי חדותא שלימה חדו על חדו.

כך לעתיד לבא באין הנביאים ואומרים לירושלים "בניך מרחוק יבואו" והיא אומרת להם מה איכפת לי, "ובנותיך על צד תאמנה" אמרה מה איכפת לי, כיון שאמרו לה "הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע" אמרה הא חדותא שלימה דכתיב "גילי מאד בת ציון" וכתיב "רני ושמחי בת ציון". באותה שעה היא אומרת "שוש אשיש בה" תגל נפשי באלהי".¹

בדרשתנו ליום ירושלים מצטט הרב שג"ר את המדרש הזה,² ומתוכו הוא מפתח את דבריו ומתאר את התחושות לגבי מלחמת ששת הימים. הייתה מלחמת העצמאות, באו הבנים, ובאמת הבניין הוא נפלא. אבל בסופו של דבר המלכה מחכה למלך, המטרונה מחכה לבעלה. רק כשאמרו לה: "הנה מלכך יבוא בך צדיק ונושע", היא נענית ואומרת: "שוש אשיש בה" תגל נפשי באלוהי".

ואכן, בהיבט ההיסטורי, התחושה באותם הימים הייתה שמלחמת ששת הימים פותחת את השלב הבא במהלך של גאולה. הרי זה כל כך דומה לסיפורי המקרא, פורט באופן כה מדויק על המיתרים ההיסטוריים של כולנו. בתחילה,

* שיחה שניתנה במוצאי יום ירושלים תשע"ז בישיבה. הדברים הועלו על הכתב על ידי אביעד עברון. בעריכת הדברים ביקשנו לשמר את אופי השיחה כדברים שבעל פה.

1 שיר השירים רבה, א, ד, ח.

2 הרב שג"ר, "נגילה ושמחה בך", ביום ההוא: דרשות ומאמרים למועדי אייר, אלון שבות תשע"ב, עמ' 335–347.

כשעם ישראל בא לארץ ישראל, בתקופת יהושע, שופטים ושמואל, עוד אין ירושלים, המקדש טרם נבנה. רק לאחר מכן, בשלב מתקדם יותר של התבססות המלוכה, יש מקום למקדש. הציפיה הטבעית והתמימה כל כך הייתה שהנה, זה השלב הבא של הגאולה.

זכינו לנס הגדול של יום העצמאות – יש מדינה, עדיין קטנה, אך במשך תשע עשרה שנה המציאות לא נורמלית. ירושלים חצויה, עיר ובלבה חומה. גם חברון, שכם, בית אל – כל מוקדי ההתרחשות של סיפורי התנ"ך נמצאים מעבר לגבול. אנחנו עוד זוכרים כילדים את ירושלים החצויה. אני זוכר את ההורים שלי לוקחים אותי להר ציון, מצביעים ואומרים: "שם, שם מעבר לברוש, תראה שם את הכותל המערבי!". ואני, אני ראיתי ברוש, אבל לא ראיתי שום דבר מעבר לו. התחושה הייתה של חלום בלתי מושג. לבוא אל הכותל, לבוא אל ירושלים העתיקה, נראה לנו אז כמו ימות המשיח. היה ברור שכאן עובר הגבול. והנה באו ששת הימים הללו, ששה ימים בסדר גודל מקראי ממש. אני באמת חושב שהימים הללו אינם בני השוואה לא לפורים ולא לחנוכה בסדר הגודל של הישועה, של ההפתעה, של הפלא, של התשועה; הם הרבה מעל ומעבר להם. הם עוררו את החוויה הזו שהנה, "הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כְּתָלָנוּ מְשֻׁיַח מִן הַחֲלֹנוֹת מְצִיץ מִן הַחֲרָכִים".

התחושה הפלאית של מלחמת ששת הימים לא הייתה נחלת הציבור הדתי בלבד. קראתי היום כמה דברים שנכתבו באותה תקופה על ידי אנשים לא דתיים. חיים גורי, משורר וסופר מהשמאל לכאורה, משה שמיר שהיה אז איש מפ"ם, נתן אלתרמן – אנשים שבאו מהליבה החילונית המפא"יניקית, לפעמים גם המפ"מניקית של מדינת ישראל, וכולם מדברים במונחים של גאולה ממש! הם מתארים את מאורעות הימים הללו כהתרחשות של נס, פלא גדול, משהו מדהים שקורה פה. קשה לתאר את התחושה. גם אני זוכר, כילד, את שידור הרדיו של ההגעה אל הכותל. אני זוכר את אמא שלי בוכה ממש בארוחת הערב כששמענו את השידור. אלו רגעים שנשארים איתך לכל החיים.

יש ציפיה גדולה. ציפיה גדולה שהנה, הנה זה יקרה. שבוע לאחר המלחמה, בחג השבועות, לראשונה אפשר להגיע אל הכותל. נהר אדם זורם אל הכותל המערבי. באמת תחושה של ימות המשיח.

* * *

כולנו יודעים, זה לא קרה. אני מציע שלא נעשה היום את מה שהרבה פעמים אנחנו נופלים אליו, הבכי והנהי על מה שלא קרה. אני רוצה לנסות ולגלול את הסרט אחורה, ולדבר על השאיפה, על החזון, על החלומות שהיו. לאחר מכן נחזור אל הזמן שלנו, ונשאל מה השאיפה, מה הדבר שאנו מצפים לו, מה החלום שאנו מחכים שיתגשם, ואולי גם נשאל מהי הדרך שעלינו לסלול למען הגשמתו. אתחיל מהצגת הדברים של הרב שג"ר, דווקא כדי לנסות להציע משהו אחר. לדבריו, ציפינו ששחרור ירושלים יהיה הצעד הבא של תהליך הגאולה, אך בסופו של דבר יום ירושלים הפך יום חג לחלק מהעם ויום מבוכה לחלקו האחר. מה שאמור היה להיות יום של השלמה, יום גדול וגאולה גדולה, הפך להיות בסיס של קרע – קרע בינינו לבין העולם המוסלמי, וקרע בינינו לבין עצמנו. ירושלים חושפת את מה שהרבה חלקים ממדינת ישראל רוצים לברוח ממנו – את הליבה הדתית החזקה והברורה של הסכסוך הישראלי-פלשתיני. הרי גם אם אפשר להגיע להסכמות כמעט על כל נקודה בסכסוך הזה, ברור לחלוטין שירושלים והר הבית יהיו סלע מחלוקת שקשה מאוד להסכים עליו – לנו קשה להסכים שתהיה ריבונות זרה, ולמוסלמים קשה להסכים לריבונות שלנו. מתוך כך נחשפת העובדה שנוח לנו להתעלם ממנה, שהסכסוך בינינו לבין שכנינו איננו רק סכסוך מדיני כמו כל מקום בעולם. יש בו רקע דתי, יש בו עומקים דתיים, מטענים נפשיים עמוקים. חלק מהציבור במדינת ישראל רוצה את הנורמליות, ולכן הוא אומר: עזוב אותי מירושלים, תן לי את תל אביב כסמל הנורמליות. ירושלים היא המקום הלא נורמלי שמושך אותנו למקומות הדתיים, ובשלה לא נוכל להגיע לעולם להסדר מדיני ולפתרון הסכסוך. לעומת זאת יאמר חלק אחר מהציבור: זה מה שאני מחפש! הרי אני מחפש את הגאולה, והגאולה היא משהו דתי. בקיצור, חוסר הנורמליות של ירושלים הוא מוקד הקונפליקט הפנימי שלנו, הוא שורש החולי.

לאחר תיאור זה טוען הרב שג"ר כי דווקא מתוך המשבר הזה יצמח משהו אחר. הקרע הזה, הכאב הזה, התחושה הזו של השבר – הם יולידו משהו אחר. מהו המשהו האחר הזה, אינני יודע. אבל דווקא התחושה שאין מה לעשות, התחושה שהרב מנחם פרומן דיבר עליה רבות, שסיפור ירושלים הוא מבוי סתום, בעיה בלי פתרון – היא הכוח המניע. דווקא כשרואים עד כמה הדבר הזה בלתי פתיר, אז מבינים שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים. "השֵׁלֶךְ

על ה' יְהִבְדֵּךְ". אנחנו פושטים ידיים ואומרים: הקב"ה, עשה משהו! מפה יצמח פתרון אחר, דרך אחרת שלא חשבנו עליה.

* * *

אל מול דברי הרב שג"ר, אנסה להציע מחשבה אחרת שאני עסוק בה בתקופה האחרונה, בניסיון לחשוב על מה זה אומר מבחינתנו חמישים שנה לאיחוד ירושלים. לצורך עניין זה ברצוני להתייחס לשאלה הגדולה – מקומו של הר הבית.

לשם כך אני רוצה לקרוא כמה משפטים מתוך דברים מרגשים וכואבים שכתב לאחרונה הרב ישראל אריאל, שהיה צנחן במלחמת ששת הימים. הוא כותב כך:

יש רגעים בחיים שאסור לשכוח. כך הם ניסי מלחמת ששת הימים. [...] רגע מופלא חשתי בעת שנכנסנו בסערה להר הבית. הוצבתי לשמור על שער כיפת הסלע, לבל ייכנס אדם למקום קודש הקדשים ולמקום השראת השכינה. הנני עומד על משמרתי ומהרהר: הרי למקום זה נכנס כהן גדול בבגדי לבן ביום הכיפורים, ואני? המקלע בידי, אבק ונטפי דם על נעלי הצנחנים, לא כהן אני אלא ישראל. במה זכיתי? עיניי נשואות לדגל ישראל המתנופף בראש כיפת הסלע, והלב מתמלא עד גדותיו.

הנני שואל את עצמי: האם מה שעניי רואות זה חלום או מציאות? הרי אך לפני ימים חרדה אחזה בנו מפני שואה מתקרבת, מפני סכנת הכחדה של מדינת ישראל, כשנחשולי צבאות ערב שועטים אל גבולות המדינה. והנה לפתע אנו כאן בחצרות בית ה'. האם העיניים רואות היטב?!

בדמיוני הנני רואה כיצד עומדת להגיע שיירת משאיות צבאיות מטעם הרבנות הצבאית, והן פורקות ארגזים ענקיים. ארגז ראשון נפתח ומתגלה בתוכו מנורת זהב מבהיקה המנצנצת בשמש... ייתכן שבעוד רגעים אחדים נראה כהנים לבושים לבן, והעבודה במקדש תתחיל כבימי החשמונאים. כי כך הכריז הרב גורן: "נכנסנו לתקופת הבית השלישי! שחרור הר הבית הוא צעד ראשון... שיביא בהמשכו את בניין בית המקדש". [...]

ממקום משמרתי אני מתבונן סביב, ומורגשת תכונה בהר. הגיע ראש הממשלה לוי אשכול, כמו כן הגיעו הרבנים הראשיים לישראל – הרב אונטרמן זצ"ל והרב ניסים זצ"ל. הכול מהלכים בהר הבית, אך... ממהרים אל הכותל, שם הם מכריזים יחדיו: "חזרנו לעיר דוד!". שם רבה השמחה, השבח וההלל, אך היכן קיום התפילה – "והביאנו לציון עירך ברינה ולירושלים בית

מקדשך בשמחת עולם?". הקב"ה הביא אותנו אל ראש ההר, לבית המקדש, ואילו אנו ברחנו מפסגת ההר אל הכותל, והננו שמחים לשורר ולהלל דווקא שם, בתחתית.³

כך הוא ממשיך ומדבר על ההחמצה הגדולה שבירידה מהר הבית אל הכותל. אמרתו המפורסמת של משה דיין, "מה אני צריך את כל הוותיקן הזה", והוראתו להוריד את הדגל מהראש של כיפת הסלע ולרדת אל הכותל – עליהן הרב אריאל מדבר כעל שורש ההחמצה הגדולה. את זה הוא כותב עכשיו, חמישים שנה למלחמה. החמצה גדולה שכבר היינו למעלה על ההר, ולא נשארנו שם. את החמצה הזו מנסים היום לתקן אנשים ותנועות העולים אל ההר, ומכינים את כל הדרוש להקמת המקדש, כולל מכון המקדש של הרב אריאל עצמו.

ואני מסכים, ואני לא מסכים. אני מסכים שאנחנו צריכים לעשות הכנות. אני משוכנע שעלינו לצעוד אל השלב הבא, לשלב של בניין הבית. אין לי ספק בזה. אבל מה זה הבית? הבית הוא המבנה, העצים והאבנים? הבית הוא המנורה היפה שנקים...?

הבית שאנחנו מדברים עליו הוא השראת שכינה! "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים", זהו הבית שאנחנו מצפים לו! ומהי הדרך להשרות שכינה? האם הקב"ה מצפה מאתנו לעלות ולהקים ולבנות? האם הבית עצמו הוא שחסר לקב"ה? הרי ירמיהו הנביא קרא כנגד האומרים "היכל ה' היכל ה'", ואף כינה קריאה זו בשם "דברי שקר":

פֶּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְאַשְׁכְּנָה אֶתְכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה. אֵל תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל דְּבַרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הִיכַל ה' הִיכַל ה' הִמָּה. כִּי אִם הִיטִיב תִּיטִיבוּ אֶת דַּרְכֵיכֶם וְאֶת מַעַלְלֵיכֶם אִם עָשׂוּ תַעֲשׂוּ מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ. גֵּר יָתוֹם וְאַלְמָנָה לֹא תַעֲשׂוּ וְדָם נָקִי אַל תִּשְׁפְּכוּ בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים לֹא תִלְכוּ לְרַע לָכֶם. וְשִׁכַּנְתִּי אֶתְכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה בְּאַרְץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבוֹתֵיכֶם לְמִן עוֹלָם וְעַד עוֹלָם.⁴

דרישתו של הקב"ה מאתנו חוזרת שוב ושוב בדברי הנביאים. הנביאים כולם קוראים אלינו ואומרים שהשכינה תשרה רק כשנהיה ראויים לכך! "ציון בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה". תיקון של צדק וחסד ורחמים, חברה צודקת ומוסרית, "ממלכת כהנים וגוי קדוש" – אלו המעשים שישרו שכינה בתוך עם ישראל!

3 הרב ישראל אריאל, "בדרך לבית השלישי", בשבע, כ"ב באייר תשע"ז.

4 ירמיהו ז', ג-ז.

האם הדריכה שלי על ההר – אחרי טבילה וברגליים יחפות לפי דרישות ההלכה כמובן – זה מה שהקב"ה מצפה מאתנו לעשות? זהו הדבר שיקרב את בניין המקדש והשראת השכינה בתוכו, ובגלל שלא עשינו זאת החמצנו? האמנם המקדש לא נבנה על החטא הנורא הזה, שירדנו מלמעלה למטה ואיננו עולים בהר?!

כשלעצמי, אינני מתנגד לעליה להר הבית. אף שאינני עולה בעצמי, אין לי כל בעיה עם אדם שעולה להר, אם הוא עולה על פי ההלכה. אבל אנשים שעושים את זה, חשוב שידעו שלא זה מה שיבנה את המקדש.⁵ בעיניי, תמונה זו, שזוהי ציפייתו של הקב"ה מעמנו בעת הזאת, היא עיוות המרדד את חזון הנביאים ואת זעקתם. הרי כל התורה כולה, והנביאים כולם, וחז"ל כולם, מלאים מזה שהשראת שכינה תלויה במעשינו, בתיקון הלב שלנו, בתיקון המעשים שלנו!

* * *

אנחנו צריכים לשרטט איזשהו חלום, ולנסות לסלול את הדרך אל הגשמת החלום הזה. אך מהו החלום הזה? על מה אני חולם כשאני מדבר על הר הבית? כאן אני רוצה להביא חלום של מישהו אחר שממש נוגע ללבי.

בשנת 1902, כשנתיים לפני פטירתו, כתב בנימין זאב הרצל רומן בשם אלטנוילנד, ארץ ישנהחדשה. גיבור הסיפור הוא עיתונאי אוסטרי, יהודי מתבולל, בשם פרידריך לבנברג – למעשה הוא בן דמותו של הרצל עצמו. בשלב מסוים, בגלל משבר בחיים, הוא רוצה להתאבד, אבל אז הוא נתקל במודעה בעיתון שפרסם מיואש אחר בשם קינגסקורט, בה הוא מחפש שותף למסע התבודדות אל עבר אי בודד, במטרה לברוח מהציוויליזציה. בדרכם אל האי הם עוצרים בנמל יפו ועורכים ביקור בארץ הקודש. הם רואים פה את העזובה השלטת בארץ ישראל של ראשית המאה העשרים, ולאחר מכן הם ממשיכים אל האי הבודד. לאחר עשרים שנה, בדרכם חזרה לאירופה, הם מבקרים בשנית בארץ ישראל. אך הביקור השני שונה לחלוטין מהביקור הראשון. פתאום מתברר שבעשרים השנים הללו קרה כאן דבר מדהים, דבר נפלא – נבנתה האלטנוילנד

5 שלא לדבר על כך שלא בטוח שעליה של הגופים הללו מקרבת את עם ישראל להר הבית. אמנם יש כאלה שזה מקרב אותם, אך לא מעטים האנשים ששומעים מה קורה שם וזה רק מרחיק אותם מההר. זו פרשה בפני עצמה וראוי לתת עליה את הדעת.

הזאת. הארץ שהייתה עזובה ועלובה היא עכשיו פורחת ומרשימה, מדינה מתוקנת ומתקדמת. הארץ הישנה-חדשה שנבנתה היא המדינה האוטופית שהרצל חולם עליה, המדינה שעליה הוא אומר: "אם תרצו אין זו אגדה". אני מבקש לקרוא בפניכם את תיאור ההגעה שלהם לירושלים:

מיריחו המשיכה החבורה להר הזיתים. ההר הקדום והנפלא הזה איפשר לה להשקיף ללא הפרעה על הנוף שמולו. הנוף היה אותו נוף – מקודש לאנושות, משופע בסמלים דתיים של עמים רבים מתקופות שונות – אבל עכשיו נתווסף אליו יסוד חדש, רב עוצמה ומלא שמחה: החיים! ירושלים הפכה גוף אדיר, חי ונושם. ככל שניתן היה להתרשם מנקודת המבט הזאת, בחלקה העתיק שבין החומות, כמעט ולא חל שינוי. [...] מחוץ לחומות, התמונה היתה שונה לגמרי. כאן הוקמו רבעים חדשים, הותקנה רכבת חשמלית עירונית, נסללו רחובות, ניטעו עצים, נשתלו מדשאות וגנים שהחיו את השכונות הצפופות ואת השדרות, נוסדו מוסדות לימוד וחינוך, נבנו בנייני מסחר ובתי מגורים מפוארים, ונפתחו מקומות בילוי. דוד קרא בשמות הבניינים שבלטו לעין. זאת היתה מטרופולין בינלאומית – במושגיה של המאה העשרים.

אבל האורחים שבו והפנו את מבטיהם אל העיר העתיקה שבמרכז התמונה. זו השתרעה לפנייהם באור הדמדומים, בקצה המרוחק של העמק, והמראה עורר בהם תחושה חגיגית. קינגסקורט כבר הספיק להציג לדוד כמה שאלות ולקבל עליהן תשובות. היתה לו שאלה נוספת; הוא ביקש לדעת מהו הבניין הגדול והמפואר בלבן וזהב, שגגו נשען על עמודי שיש שבראשם כותרות זהב. נדמה שזהו יער עמודים. כאשר ביטא דוד את המלים: "זה בית המקדש", תקפה את פרידריך התרגשות גדולה. פרידריך לבנברג נכנס בפעם הראשונה לבית המקדש בירושלים בליל שבת.⁶

הסיפור ממשיך ומספר שהם שכרו חדרים במלון סמוך לעיר העתיקה, ומתאר את שראו בהגיעם אל העיר העתיקה עם כניסת השבת:

הרחובות והסימטאות רוצפו באבנים חדשות, חלקות, נקיות ומטופחות כמו בבית פרטי. בעיר העתיקה כבר לא נותרו בתי מגורים; כל המבנים שימשו למטרות צדקה או דת. היו שם אכסניות לעולי רגל, מוסדות קהילתיים, בתי חולים ומוסדות לחולים חשוכי מרפא. כל אלה שירתו את הנוצרים, את המוסלמים או את היהודים ועמדו זה לצד זה בשורה. על חלקת אדמה גדולה

ומרובעת עמד ארמון השלום רבי־הרושם, שאירח כנסים בינלאומיים של אוהבי שלום ושל אנשי מדע מכל התחומים. העיר העתיקה היתה אתר בינלאומי ושימשה מולדת לעמים רבים; היא היתה ביתו של האנושי מכול: הסבל.

אבל כאן גם התקבצו כל צורות הסעד שהאנושות פיתחה במשך ההיסטוריה כדי להיאבק בסבל: האמונה, האהבה והידע.

קעת הגיעה החבורה לפתחו של בית המקדש.

בית המקדש הוקם מחדש כי הגיע הזמן לכך. הוא נבנה כבימים עברו, מאבני גזית שנחצבו במחצבות המקומיות והתקשו באוויר הצח. שוב עמדו העמודים, היצוקים נחושת, לפני קודש־הקודשים של ישראל. העמוד השמאלי נקרא בועז והימני – יכין.

הסיפור מתאר את הזמרה ואת נגינת כלי המיתר שבמקדש. הנגינה הזו מעלה בפרידריך לבנברג את המנגינות העבריות העתיקות ששמע בילדותו. כזכור, לבנברג הוא בן דמותו של הרצל. הרצל עצמו התחנך בילדותו בבית ספר יהודי, ורק בהמשך הוא עבר לגימנסיה כללית. שמיעת המנגינות הייחודיות במקדש מעלה בו הרהורים על יהודים במהלך ההיסטוריה שהתביישו ביהדותם וחיו כאנוסים, ועל היהודים בזמן האמנציפציה שניסו להתכחש ליהדותם. פתאום הוא מבין כמה זו טעות וכמה צריך לחזור להיות יהודים, לשאת את היהדות בגאון.

וקעת הם הצליחו להיחלץ מתוך הבור העמוק הזה! [...] כיום נראית היהדות באור אחר, רק משום שהיהודים הפסיקו להתבייש בה. לא רק הקבצנים, מבקשי העזרה והכושלים הכירו בה מתוך רגש של סולידריות חד־צדדית וחשודה במקצת, אלא גם החזקים, החופשיים והמצליחים. גם הם שבו הביתה, אל היהדות, וקיבלו ממנה יותר משנתנו לה. המצליחנים, משהגיעו להישגים גדולים, זכו בהערכה גם מצד בני העמים האחרים, אבל העם היהודי תבע מהם רק דבר אחד: לחדול ממאמצי השווא שלהם להתכחש למוצאם.

לבסוף מתוארות מחשבותיו על הבית עצמו, בית המקדש:

בית המקדש המעוטר בזהב ובאבנים יקרות היה סמל לעוצמה ולגאווה של עם ישראל. המקדש – על המתכות היקרות שלו ועל עצי הזית, הארז והברוש שמהם נבנה בסגנון הימים ההם – היה בגדר תאוה לעיניים. אבל

לא על מבנה נראה לעין ונתפס כחושים, מפואר ככל שיהיה, שפכו היהודים דמעות במשך אלף ושמונה מאות שנים. לא על חורבות המבנה ההרוס בכו. בכי כזה לא היה אלא שטות. לא ולא; הם נאנחו על מה שהיה נסתר מן העין, אבל בא לידי ביטוי באבני בית המקדש. את הדבר הנסתר הזה פרידריך חש בבית המקדש שנבנה מחדש בירושלים. לבו התרחב והתמלא יראה. במקום הזה עומדים בני עמו העתיק של אלוהים ששבו לארצם, ונושאים את עיניהם אל הנסתר. הם עומדים כאן כפי שעמדו אבותיהם בימים עברו על הר המוריה.

דבריו של שלמה המלך חזרו והיו לדברי אלוהים חיים: "ה' אמר לשכון בערפל, בנה בניתי בית זבול לך, מכון לשבתך עולמים."

* * *

לאחרונה שבת וקראתי את הדברים הללו, ופתאום מצאתי את עצמי אומר: הנה, זה בית מקדש שאני יכול להזהות איתו! הרצל, יהודי שבא כל כך מרחוק, שמתאר מדינה אירופאית לחלוטין, עם הפרדה חדה בין דת ומדינה, ששפת היומיום בה היא גרמנית – דווקא הוא מדבר על מקדש שיביא ברכה ושגשוג לכל העולם. פתאום הבנתי שבאמת יש כאן רוח הקודש! יש בדברים הללו נבואה, יש בהם חזון. וכמו שהרצל צדק בעניין הציונות וכל הרבנים שהתנגדו לו טעו, אולי גם החזון שלו לגבי המקדש – החזון שאומר שהמקדש הוא לא האבנים, אלא משהו מעבר לזה, או בשפה שלנו: השראת שכינה – הוא בעצם הדבר שאנחנו מייחלים לו?

הרצל מתאר גם מה הדרך להגשמת החזון הזה. היא עוברת דרך כל מיני מוסדות צדקה וחסד, דרך פתרון לבעיות האנושות ולסבל האנושי. כשהנביא אומר "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בַּיִת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַרְחֻתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדִבֶּר ה' מִירוּשָׁלַם", על מה הוא מדבר? מה יבואו ללמוד מעם ישראל? יבואו ללמוד את הפתרון למצוקה האנושית! השראת השכינה קשורה למציאת מזור לסבל האנושי, למצוקה הקיומית האנושית של האדם. הדרך אל המקדש מתחילה כשאנחנו מבינים את הדבר הזה.

החלום הוא אפוא מקדש שהוא השראת שכינה, "בֵּיתִי בַּיִת תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים", מקדש שהוא השראה לכל העולם, שהוא חיבור שמים וארץ, שהוא תיקון עולם. ממילא, אם זה החלום, ממנו אנחנו צריכים לגלגל אחורה את

המעשים. ואולי באמת שנת היובל לאיחוד ירושלים היא הזדמנות להתחיל לעסוק בתוכן החברתי, המוסרי והרוחני של המדינה שלנו. איך בונים כאן ממלכת כהנים וגוי קדוש? ובשפה הנשמעת יותר בשיח הישראלי היום: איך בונים כאן באמת מדינה יהודית ודמוקרטית? אני מאמין באמת ובתמים שהדרך להגשמת החלום הזה עוברת בשני היסודות הללו. השילוב העמוק של ערכי צדק, מוסר ושוויון, וההנחה שכל אדם נברא בצלם אלוהים, העומדים בתשתיתה של התפיסה הדמוקרטית, עם ההיבטים שבין אדם למקום, המיוחדים לתורת ישראל – כיצד בונים את השילוב הזה בצורה אמתית?

הקריאה שלי לעיסוק בתוכנה המהותי של החברה בישראל נובעת גם מתוך תחושה שהיום רוב רובה של החברה הישראלית כבר מבין שבטווח הנראה לעין איננו רואים כאן, לצערנו, פתרון ריאלי לסכסוך הישראלי-פלשתיני. בנושא של פתרון מדיני אנחנו תקועים. אמנם אסור להרים ידיים, ותמיד צריכים להיות קשובים להתפתחויות במציאות, ולראות אם יש אפשרויות חדשות הפותחות פתח להפסקת שפיכות הדמים. אבל דומני שאת מירב הכוחות שלנו עלינו להפנות לשאלת התוכן והמשמעות של חיינו כאן: איך אנחנו מקדמים את המדינה ואת החברה אל עבר החזון של אור לגויים ומופת לעולם.

לעתים ביטויים כמו "ממלכת כהנים וגוי קדוש" עשויים להרתיע מחמת דתיותם. אבל הביטויים של הרצל אינם רחוקים מזה. גם הוא מדבר על מדינה שהיא אור לגויים ומופת לעולם. הוגי הציונות החילונית, שדיברו במונחים חילוניים לכאורה, שרטטו את חזון המדינה היהודית בפאתוס שאיננו נופל בעוצמתו מהפאתוס של השיח הדתי על המדינה.

* * *

נראה לי שבמציאות בת ימינו יש זרעים לא מעטים של אופטימיות. דומה כי בדור שלכם, בדור הצעיר, גם בציבור הדתי וגם בציבור הכללי יש יותר ויותר אנשים הפתוחים לאפשרות הזאת של משהו חדש, של שפה חדשה. אפשרות לבנות כאן מדינה יהודית-ישראלית שורשית, רלוונטית לציבור גדול הרבה יותר מציבור חובשי הכיפות. ראו למשל את תופעת המכינות החילוניות והמעורבות, שלפני שלושים שנה אפשר היה רק לחלום עליה והיום זו תופעה קיימת ומתרחבת. יש יותר ויותר אנשים צעירים שחשוב להם לקחת אחריות על היהדות שלהם ועל תיקון החברה בישראל.

קשה לנבא מה ילד יום, לאן יתפתח הדבר החדש הזה. אך אני חושב שיש פה פוטנציאל גדול לאנשים המחפשים חיבור מחודש – בדרכם ובסגנונם – למורשת שלנו, לשורשים של כולנו. אנשים המעוניינים לברר יחד כיצד בונים כאן מדינה יהודית שאיננה תעתיק דובר עברית של מדינה אירופאית או אמריקאית, אלא מדינה שיש בה משהו ייחודי, שקשור אלינו, למציאות שלנו, ושיש בה בשורה לאנושות כולה.

מבחינתי זהו החלום, זה הצעד לקראת בניין המקדש – חברה יותר צודקת, יותר מוסרית, יותר נכונה, ויותר מבקשת ה'. הליכה בחזונו של נביאי ישראל היא שתביא אותנו בעזרת ה' לחזרת השכינה לציון ולירושלים במהרה בימינו.